

САКРАЛІЗАЦІЯ НАРОДНОГО ОДЯГУ В УКРАЇНІ ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОГО МІФОТВОРЕННЯ

Метою роботи є аналіз сакрального-магічного аспекту українського народного костюма в сучасному суспільно-науковому дискурсі. Досліджується трансформація знань та уявлень про семантику народного одягу, його позиціонування як «генетичного коду нації», який може мати «магічну силу» і впливати на життя своїх власників. Ці процеси розглядаються як приклад сучасного міфотворення. Робиться спроба означити передумови поширення цих уявлень, а також оцінити наслідки, які можуть мати місце в етнокультурному просторі України. **Методологія** дослідження полягає у використанні структурно-функціонального та семиотичного методів, що дають змогу проаналізувати народний костюм як семиотичну систему та визначити значення, яке він відіграє у структурі сучасного національного міфу України. **Наукова новизна** полягає у дослідженні сучасних поглядів на символічно-магічну сферу традиційної народної культури. Вперше аналізуються статті, інтерв'ю та відеоматеріали, представлені в інтернет-просторі, які репрезентують суспільний дискурс щодо символіки народного одягу. **Висновки.** Міфотворення притаманне не лише первісним суспільствам, а й присутнє у сучасному житті. Воно виконує стабілізуючу функцію та допомагає індивіду відчувати єдність з ідеалами нації та іншими її членами. Уявлення про сакральність народного одягу та віра в його магічну силу є прикладом творення сучасного національного міфу, який дає змогу українцям відчувати себе більш захищеними, що особливо важливо в період складної суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні. Але такі процеси можуть мати і негативні наслідки, адже не спонукають людей до власного пошуку виходу із складних обставин, а зміцнюють їх віру в те, що правильно використані орнаментальні знаки, створені з певним настроєм та з дотриманням ритуалів, можуть наділити річ потрібною енергією та реалізувати певну програму дій.

Ключові слова: народний одяг, міф, національний міф, національна ідентичність, символ, семантика, магічність.

Дмитрук Людмила Ігорівна, аспірантка Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв

Сакрализация народной одежды в Украине как пример современного мифотворчества

Целью работы является анализ сакрально-магического аспекта украинского народного костюма в современном общественно-научном дискурсе. Исследуется трансформация знаний и представлений о семантике народной одежды, его позиционирование как «генетического кода нации», который может иметь «магическую силу» и влиять на жизнь своих владельцев. Эти процессы рассматриваются как пример современного мифотворчества, делается попытка обозначить предпосылки распространения этих представлений, а также оценить последствия, которые могут иметь место в этнокультурном пространстве Украины. **Методология** исследования заключается в использовании структурно-функционального и семиотического методов, позволяющих проанализировать народный костюм как семиотическую систему и определить значение, которое он играет в структуре современного национального мифа Украины. **Научная новизна** заключается в исследовании современных взглядов на символично-магическую сферу народной культуры. Впервые анализируются статьи, интервью и видеоматериалы, представленные в интернет-пространстве, которые презентуют общественный дискурс относительно символики народной одежды. **Выводы.** Мифотворчество присуще не только первобытным обществам, но и присутствует в современной жизни. Оно выполняет стабилизирующую функцию и помогает индивиду чувствовать общность с идеалами нации и другими ее членами. Представление о сакральности народной одежды и вера в ее магическую силу является примером создания современного национального мифа, который позволяет украинцам чувствовать себя более защищенными, что особенно важно в период сложной общественно-политической ситуации в Украине. Но такие процессы могут иметь и негативные последствия – ведь не побуждают людей к собственному поиску выхода из сложных обстоятельств, а укрепляют их веру в то, что правильно использованные орнаментальные знаки, созданные с определенным настроением и с соблюдением ритуалов, могут наделять вещь нужной энергией и осуществить определенную программу действий.

Ключевые слова: народная одежда, миф, национальный миф, национальная идентичность, символ, семантика, магия.

Dmytruk Lyudmyla, Postgraduate student of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Sacralisation of folk costume in Ukraine as an example of contemporary myth-making

The purpose of this article is to study sacral and mystical aspects of the Ukrainian folk costume, as they are being discussed in modern social and scientific publications and media. The subject of this analysis is current transformation of the social perception of a traditional folk costume, its elements and its deemed role as a “genetic code

of the nation”, which can have a magical influence over the person’s life. This transformation process is being treated as an example of modern myth-making. We research the prerequisites of such myth-making, as well as, the consequences of such myths. The **methodology** consists in structural-functional and semiotic methods, which allow viewing the traditional folk costume as a semiotic system and which allows deriving the role the costume plays in the structure of a modern Ukrainian myth. **Scientific novelty.** For the first time the deemed “symbolic and magical” properties of a folk costume are being investigated, as they are outlined in a number of recent publications, interviews and movies. **Conclusions.** We conclude that myth-making is inherent not only to primitive societies, but it is also present in modern life. As such, myth-making fulfils a stabilising function. It helps an individual to feel himself a part of a greater group or a nation. In general, “sacral and magic” properties attributable to the traditional folk costume could be treated as a modern myth, which, on one hand helps an individual feel more protected (which is very acute for many Ukrainians these days). On the other hand, such myth can have some drawbacks, like over-reliance on some (deemed) “magic” things and forces, instead of relying on person’s own efforts.

Keywords: folk costume, myth, national myth, national identity, symbol, semantics, magic.

Актуальність теми дослідження. Останнім часом у публічному та навіть науковому дискурсі посилюються тенденції до сакралізації народного одягу, а особливо вишитої сорочки, як оберегу та «генетичного коду нації» [5]. Ці погляди здобули значну підтримку серед багатьох прошарків людей та інтенсивно обговорюються на науково-популярних сайтах, у соціальних мережах, програмах телебачення та мережевих і друкованих виданнях [12]. Така інтерпретація давнього одягу має певні ознаки міфу, а тому метою статті є спроба визначити, чи можна вважати уявлення про магічну силу народного одягу та його орнаментики складовою сучасного національного міфу України та які наслідки це може мати в культурній перспективі.

Наукова новизна полягає у дослідженні сучасних поглядів на символічно-магічну сферу традиційної народної культури. Вперше аналізуються статті, інтерв’ю та відеоматеріали, представленні в інтернет-просторі, які є виразниками певної частини суспільних поглядів стосовно символіки народного одягу та значення, яке він відіграє в житті окремої особи та в існуванні нації.

Виклад основного матеріалу. Народний одяг відігравав важливу роль у житті українських селян. Він мав не лише побутову функцію, а й був маркером самоідентифікації, адже свідчив про соціальне, регіональне та етнічне походження людини. Виготовлення одягу було звичною справою кожного члена традиційної української сім’ї, адже, окрім певних елементів строю (таких, як кожух, юпки, чоботи тощо), які замовлялися в професійних місцевих майстрів, майже всі елементи строю були справою рук самих селян. В кожному етнорегіоні України склалися свої традиції орнаментики, колористики та техніки виготовлення народного одягу. Особливо це стосується вишивки на сорочках, де інколи за певними стилістичними ознаками можна точно визначити місце її побутування.

Багатьох дослідників цікавили питання походження та значення певних елементів та символів вишивки, причини їх регіональних відмінностей та знаходження спільних загальноукраїнських ознак. Так, спроби відповідей на ці складні питання ми можемо знайти в працях М. Біляшівського [2], О. Босого [3], Ф. Вовка [6], Р. Захарчук-Чугай [7], Т. Кара-Васильєвої [8], М. Селівачова [15]. Використовуючи власні польові дослідження, введені в науковий обіг матеріали, наявні альбоми, видання та праці, а також археологічні, усні та матеріальні етнографічні джерела, науковці аналізують семантику народного орнаменту та роблять спробу сконструювати світоглядну картину світу його творців.

Зокрема, М. Селівачов в своїй праці про орнамент намагається пов’язати вербальне позначення (народну назву) та візуальне зображення орнаментального знаку і аналізує його як символічне вираження знань людини про навколишній світ. Окремі елементи орнаменту, його кольори чи просторове розміщення можуть виступати, на думку Селівачова, закодованим текстом різноманітних інформаційних систем [15, 16-19].

Часто у таких дослідженнях символів народної матеріальної культури наголошується на тому, що за браком документальних джерел майже неможливо встановити точне значення символу та прослідкувати його еволюцію. Так, етнограф та дослідник магічних вірувань та міфологічних символів у звичаєво-обрядовій сфері української культури О. Босий зазначає, що носії традиції у XIX-XX ст. вже не усвідомлювали архаїчних знань про символіку орнаменту і не могли пояснити його семантику. В своєму дослідженні ролі тканих народних виробів в магічно-ритуальних обрядах О. Босий звертає увагу на те, що ірраціональне осмислення предметів матеріального світу було важливим елементом процесу адаптації та освоєння світу [3, 191-192].

Повертаючись до сучасного дискурсу стосовно символіки народного одягу, можна зауважити досить помітну тенденцію до його одухотворення та наділення певних орнаментальних елементів магічною силою. Тобто, на противагу XIX-XX ст., коли спостерігалася втрата архаїчних знань та знецінення сакрального досвіду, який вже не відігравав важливої ролі в світогляді українців, останніми

роками інтерес до знань предків навпаки зростає. Це найбільше помітно у ставленні до вишитої сорочки, яка у суспільно-публічному культурному просторі подається як система символів, кодів, які можуть не лише розкрити нам світогляд та вірування наших предків, а й виконати певну програму – якщо знати семантику вишитих знаків та кольорів, а також вміти «закодувати» їх у вишивку, то можна досягти потрібних результатів. Наприклад, як стверджує дослідниця Сівцева-Климук в статті на сайті Vouge [19], керувати народжуваністю можна за допомогою випорювання ниток з орнаментального елемента «ромб», щоб таким чином деактивувати його магічну силу як символу плідності. Такі та подібні судження останнім часом часто з'являються у засобах масової інформації і сприймаються багатьма читачами як істинні, попри те, що вони, в кращому разі, спираються лише на усні перекази та не завжди достовірні та належно задокументовані джерела, котрі нібито свідчать про те, що наші предки володіли унікальними космологічними знаннями, які не дійшли до теперішніх поколінь, але які можуть бути застосовані у сучасному житті.

Ще одною ілюстрацією цієї точки зору є мистецьке видання «Скриня. Речі сили», яке здобуло низку нагород книжкових фестивалів та користується популярністю у читачів, а медіа-проекти та фотосесії під брендом «Ковчег» часто з'являються у соціальних мережах. Книга містить низку авторських жодним чином не обґрунтованих тез стосовно елементів народного побуту, які з точки зору авторів є речами чарівними, адже «це речі Сили» [4, 7]. Судження, наведені у цьому та багатьох подібних виданнях, репрезентують майже всі найвідоміші міфи, пов'язані з народним одягом, а особливо вишитою сорочкою: їй приписується тисячолітня історія, цілющі властивості, вона називається «мандалою», а процес її створення позиціонується як медитація, адже коли дівчинка вишивала сорочку, то «у неї розвивалася терплячість, відчуття краси та композиції, вміння зосереджуватися і навіть впливати на власне майбутнє» [4, 135-139]. Подібні погляди присутні не лише в розважально-популярних виданнях, а й мають наукове вираження. Культуролог та філософ Є. Причепій висунув тезу про космічну символіку вишивки рушників Східного Поділля, які відображають цикли планет і побудову Космосу, а також називає ці рушники схожими на «мандалу» [14].

Детальний аналіз того, чи можливе науково-статистичне доведення таких тверджень, не є метою нашої статті, тому ми не будемо зупинятися на цьому аспекті проблеми, а спробуємо проаналізувати те, які в цього явища можуть бути передумови і до яких наслідків в контексті конструювання національного міфу це може призвести.

Поняття міфу як міждисциплінарна категорія, яка використовується у філософії, соціології, етнології, культурології та інших науках, протягом останнього століття змінювала свою парадигму щодо того, що саме можна вважати міфом. Адже якщо раніше поняття «міф» застосовувалося тільки до первісної доби та вживалося в контексті дослідження міфічного світогляду первісного суспільства, то уже зараз дослідники (К. Леві-Строс [10], Е. Кассіпер [21], Дж. Кемпбелл [9], Е.М. Мелетинський [11], Р. Барт [1]) погоджуються з тим, що це поняття присутнє і в сучасному суспільстві, а міфічна свідомість властива людині як концепт, що допомагає індивіду в його адаптації до навколишніх умов та сприяє соціалізації та процесам ідентифікації. У первісному міфічному світогляді особливо важливу роль відігравали ритуали, магія та обряд, які формували знання людей про навколишній світ, але й сучасна людина інколи потребує ритуальності та магічного захисту, які дозволяють їй почуватися спокійною та захищеною.

Щодо визначення поняття міф, в цій праці ми використаємо доволі універсальну дефініцію Д. Судина: міф – це смислове поле, що в ньому утворюються та відтворюються уявлення членів суспільства чи соціальної групи про минуле цієї групи, які мають сакральний характер [18, 71]. Отже, національний міф – це уявлення нації про минулі історичні події, які інтерпретуються в залежності від потреб нації та обумовлюються національною культурою. При цьому істинність історичного факту не має значення, бо для створення та побутування міфу важливими є уявлення нації про минуле, а не його відповідність правді. Національні міфи виконують інтегративну та стабілізуючу функції, вони допомагають членам нації усвідомити свою приналежність до неї, визначити свою систему цінностей, відчувати гордість за минуле нації.

Національний міф є також важливим компонентом національної ідентичності, як ірраціональний концерт він спонукає до високої емоційної прив'язаності до ідеалів та цінностей нації. Культурні ресурси, такі як мова, вірування, звичаї, символи, міфи, спогади про золоті віки є не лише складовими національної ідентичності, а й забезпечують її довголіття та силу. Саме етнокультурні особливості в процесі формування української нації були особливо важливими, адже за відсутності політичної незалежності, визначеної території та можливості вільного використання своєї мови, етнокультурна окремішність дозволяла зберегти свою автентичність та захиститися від чужорідних впливів. Отже, віра у високу культуру та особливі космологічні знання предків, які ми втратили, має ознаки міфу про золоті

віки, дозволяє відчутти гордість, що ми маємо глибоке коріння та історію та викликає бажання повернутися до цих часів [16, 70-71].

Однією з можливих причин сучасного поширення міфу про обереговість вишитої сорочки зокрема та народного одягу загалом є суспільні та політичні умови, в яких опинилася Україна. Схильність до пошуку магічного захисту є зрозумілою в час війни, коли велика кількість українців змушена переходитися, виїжджати із своїх рідних місць, ризикувати своїм життям, коли є загроза вторгнення ворога та стан постійної небезпеки та невідомості. Така загроза Чужого спонукає не лише до інтенсифікації процесів національної ідентифікації, а й до глибшого осмислення свого національного коріння, історичної ролі свого народу та своєї культури та пошуку альтернативних шляхів захисту себе та своїх рідних.

Наслідком цього стає ірраціональна віра в силу народної культури захистити та врятувати. Наприклад, значного розголосу набув фільм «Спадок нації» [17], присвячений саме вишитій сорочці та значенню, яке вона відігравала в житті українських селян ХХ століття та сучасних жителів України. У фільмі головний акцент був зроблений саме на здатності вишитої сорочки бути своєрідною охороною і від містичних злих сил, і від цілком реальних ворогів, а також наголошувалося на її сакральності.

Такі процеси можуть мати не лише позитивні наслідки для українського суспільства. Т. Метельова у своїй статті аналізує дані опитування EVS, яке має на меті дослідити ціннісні орієнтації європейців. У ньому Україна бере участь із 1996 року [20]. Зокрема, вона наводить дані стосовно патерналістських настроїв в українському суспільстві, які свідчать про низький рівень особистої відповідальності та доволі високий рівень покладання на державне забезпечення: в опитуванні 1999 року за шкалою вимірювання від 0 до 100 Україна опинилася в числі тих країн, де патерналістські настрої переважають, набравши 56 балів, а в 2008 році рівень патерналізму упав лише на два пункти. Така картина є доволі звичною для пострадянських країн, але навіть серед цієї групи Україна посідає перше місце [13]. Дане опитування автор наводить тут для того, щоб продемонструвати схильність українців перекладати відповідальність на іншу особу чи державу. Отже, віра в обереговість вишивки є можливим наслідком таких настроїв, адже обіцяє за умови дотримання ритуалу та використання правильних символів захист від злих сил, щасливу долю, плідність, швидке одруження тощо. Це звільняє особу від потреби в особистих діях, а натомість вимагає лише знання семантики народного орнаменту та його кольорового вирішення.

Висновок. Національний міф формує уявлення членів нації про свою історію та культуру, змушує відчувати винятковість своєї ролі та зміцнює відчуття спільності. В цьому контексті міф про магічно-символічне значення народного одягу може виконувати заспокійливу функцію та сприяти процесам ідентифікації індивіда з українською культурою та українською нацією. Але такі процеси можуть мати і негативні наслідки, адже не спонукають людей до власного пошуку виходу зі складних обставин, а зміцнюють їх віру в те, що правильно використані орнаментальні знаки, створенні з певним настроєм та з дотриманням відповідних ритуалів, можуть наділити річ потрібною енергією, здійснити певну програму дій, а відтак -, позитивно впливати на життя індивіда. Враховуючи складність доведення чи заперечення цих тверджень, а також дедалі більшу кількість наукових та науково-популярних матеріалів з приводу цих питань, актуальним є подальше дослідження трансформації уявлень про семантику народного українського одягу та його значення, яке він відіграє у житті сучасних українців.

Література

1. Барт Р. Мифологии / Р. Барт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2000. – 320 с.
2. Біляшівський М. Про український орнамент / М. Біляшівський // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. – 1908. – № 3. – С. 40-53.
3. Босий О. Г. Священне ремесло Мокоші : традиц. жіноча ритуал. символіка в українців / О. Г. Босий; Ін-т етнології, фольклору та мистецтвознав. ім. М. Т. Рильського НАН України. – Вінниця : Рогальська І. О., 2011. – 204 с.
4. Винницька Я. Скриня. Речі сили / Я. Винницька, Ю. Табенська, Д. Осипов. – Л. : Видавництво Старого Лева, 2016. – 156 с.
5. Вишиванка – наш генетичний код [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.denvyshyvanky.org/vyshyvanka-nach-henetychnyj>.
6. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології : нова редакція / Ф. Вовк. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2015. – 464 с.
7. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР / Р. В. Захарчук-Чугай. – К. : Наукова думка, 1988. – 194 с.
8. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. Д. Чорноморець. – К. : Либідь, 2002. – 160 с.
9. Кэмпбелл Дж. Пути к блаженству. Мифология и трансформация личности / Дж. Кэмпбелл. – М.: Открытый мир, 2006. – 320 с.

10. Леві-Строс К. Структурна антропологія / К. Леві-Строс. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 1997. – 387 с.
11. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – М.: Восточная литература; РАН, 2000. – 407 с.
12. Мельничук Ю. О. Семантика українських вишитих рушників /Юрій Мельничук // Народне мистецтво. – 2004. – № 3-4. – С. 5-10.
13. Метельова Т. Сучасний стан вивчення української традиційної культури: ціннісний аспект / Т. Метельова // Народознавчі студії пам'яті В. Т. Скуратівського : зб. наук. Праць (Київ, 24-25 жовтня 2013). – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 80-81.
14. Подільський рушник подібний до мандали – Євген Причепій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://honchar.org.ua/p/podilskyj-rushnyk-podibnyj-do-mandaly-evhen-prychepij/>.
15. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) : навч. посіб. / М. Р. Селівачов; Ін-т мистецтвознавств., фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України, Київ. нац. ун-т культури і мистецт., Київ. держ. ін-т декор.-приклад. мистецт. і дизайну ім. М. Бойчука. – 2-ге вид., допов. та випр. – К.: АНТ, 2009. – 407 с.
16. Сміт Е. Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка / Е. Д. Сміт. – К.: Темпора, 2009. – 312 с.
17. Спадок нації: фільм про символ і оберіг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=9FlzQieNLFs>.
18. Судин Д. Соціологічні теорії міфа: основні концепції та їх представники / Д. Судин // Вісник ЛНУ ім. Ів. Франка. Серія соціологічна. – Вип. 4. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – С. 69–76.
19. Украинская вышивка: значение символики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vogue.ua/article/fashion/tendencii/kak-chitat-uzory-s-ukrainskoj-vyshivki.html>.
20. Atlas European values. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/>.
21. Cassirer E. The myth of the state. – London, 1966. – 303 p.

References

1. Barthes, R. (2000). Mythology. Moscow: Izdatelstvo imeni Sabashnikoviyh [in Russian].
2. Biljashivskij, M. (1908). About Ukrainian ornament. Notes Ukrainian Scientific Society in Kyiv, 3, 40-53 [in Ukrainian].
3. Bosyj, O. Gh. (2011). Sacred craft Mokosh: traditional male ritual symbols in Ukrainian. Vinnycja: Roghaljsjka I. O. [in Ukrainian].
4. Vynnycjka, Ja., & Tabensjka, Ju., & Osypov, D. (2016). Chest. Things strength. Lviv: Vydavnyctvo Starogho Leva [in Ukrainian].
5. Embroidery – our genetic code. Retrieved from: <http://www.denvyshyvanky.org/vyshyvanka-nach-henetychnyj-kod/> [in Ukrainian].
6. Vovk, F. (2015). Studies of Ukrainian Ethnography and anthropology: new edition. Kharkiv: Vydavecj Savchuk O. O. [in Ukrainian].
7. Zakharchuk-Chughaj, R. V. (1988). Ukrainian folk embroidery. The western region of USSR. Kyiv: Vydavnyctvo "Naukova dumka" [in Ukrainian].
8. Kara-Vasyljjeva, T.V., & Chornomorecj, A.D. (2002). Ukrainian embroidery. Kyiv: Lybidj [in Ukrainian].
9. Campbell, J. (2006). Pathways to Bliss: Mythology and Personal Transformation. Moscow: Otkryityiy mir [in Russian].
10. Lévi-Strauss, C. (1997). Structural Anthropology. Kyiv: Vydavnyctvo Solomiji Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
11. Meletynskij, E.M. (2000). Poetics of myth. Moscow: Vostochnaja lyteratura; RAN [in Russian].
12. Meljnuchuk, Ju.O. (2004). Semantics Ukrainian embroidered towel. Folk art, 3-4, 5-10 [in Ukrainian].
13. Meteljova, T. (2013). The current state of Ukrainian study traditional culture: value aspect.. Ethnology studies dedicated to the memory of V. T. Skurativskogho. (pp. 74-82). Kyiv: NAKKКіМ [in Ukrainian].
14. Podolsky towel like a mandala – Jevghen Prychepij. Retrieved from: <http://honchar.org.ua/p/podilskyj-rushnyk-podibnyj-do-mandaly-evhen-prychepij/> [in Ukrainian].
15. Selivachov, M. R. (2009). Lexicon Ukrainian ornaments (iconography, nomination, style, typology). Kyiv: ANT [in Ukrainian].
16. Smith, D.A. (2009). Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant and Republic. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
17. Heritage of the Nation: a film about the symbol and charm. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=9FlzQieNLFs> [in Ukrainian].
18. udy, D. (2010). Sociological theories of myth: main conceptions and their representatives. Visnyk Lviv Univ., sociological series, 4, 69-76. Lviv: Publishing center LNU Franko [in Ukrainian].
19. Ukrainian embroidery: the value of symbols. Retrieved from: <http://vogue.ua/article/fashion/tendencii/kak-chitat-uzory-s-ukrainskoj-vyshivki.html> [in Russian].
20. Atlas European values. Retrieved from: <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/> [in English].
21. Cassirer E. (1966). The myth of the state. London [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016 р.